

poglavlje započinje opisom svakodnevnice situacije (npr. godišnji odmor, odnosi sa susjedima, itd.), koji pomažu u razumijevanju glavne ideje određenog poglavlja. Sve navedeno knjigu čini razumljivom i privlačnom prosječnom čitatelju.

Nikako nije moguće reći da je ovo akademsko djelo teoretske teologije iako pažljivom čitatelju neće promaći činjenica kako je riječ o proizvodu uma koji je upućen u razne grane biblijskih i teoloških nauka, kao i biblijske povijesti i kulture te izvornih jezika kojima je Biblija napisana. To je vidljivo kroz sporadično korištenje jezičnih opaski (vezanih uz hebrejski i grčki jezik), uvidâ iz suvremenog židovstva, kulturoloških zanimljivosti, povijesnih podataka i sl.

Iako se bavi samo s prvih dvanaest poglavlja Knjige Postanka, redovito se dotiče i ostatka Biblije, neizbježno tumačeći Novi zavjet u svjetlu Postanka. Isto tako, moguće je pronaći i zanimljivosti iz raznih teoloških grana, poput eshatologije, soteriologije i kristologije.

Svaki čitatelj ove knjige moći će naći ponešto poučno i korisno za rast u posvećenju, bez obzira o kome se radi. Knjigom se mogu okoristiti i nedavni obraćenici i oni s poduljim stažem u vjeri. Zbog jednostavnosti stila pisanja, osim osobne upotrebe, knjiga je pogodna i za zajedničko proučavanje (npr. u kućnoj grupi ili nedjeljnoj školi za odrasle).

Mario Kushner

David R. Helm

Ekspozicijsko propovedanje

Novi Sad: Projekat Timotej, 2020., str. 126.

U izdanju službe „Projekat Timotej“ iz Novoga Sada 2020. godine na srpskom tržištu objavljena je knjiga *Ekspozicijsko propovedanje: savremeno izlaganje Božije reči* autora Davida R. Helma. U izvorniku knjiga se zove *Expositional Preaching: How We Speak God's Word Today* i objavljena je 2014. godine. Knjigu je izvorno izdala izdavačka kuća Crossway i dio je serije *Marks: Building Healthy Churches*. Knjiga sadrži dva predgovora (predgovor izdanju serije *Izgradnja zdravih crkava* te predgovor *Svrha i dobrobiti ekspozicijskog propovedanja*), uvod, četiri poglavlja, a završava zaključkom, dodatkom koji nam donosi pitanja za pripremu propovijedi, općim indeksom i indeksom biblijskih tekstova te spiskom prilagođenih imena.

U drugom predgovoru Miguel Nunez ističe kako se sadašnji i prošli problemi crkve u velikoj mjeri mogu povezati s propovjednicima i učiteljima koji ekspozicijski ne poučavaju Riječ Božju. Nunez navodi kako je svrha ekspozicijskog propovijedanja nastojanje da se shvati izvorna namjera pisca određenoga biblijskog teksta, da se tekst objasni tako da ga današnji naraštaj vjernika može shvatiti i

da se govori o njegovoj primjeni u životima vjernika u nadi da će vjernici postati sličniji Kristovoj slici. Propovjednik koji je vjeran ekspozicijskom propovijedanju neće iznositi svoja mišljenja o biblijskom tekstu i zadaća je propovjednika da ništa ne dodaje niti oduzima od onoga što je Bog stavio u svoju Riječ. Predgovor završava navođenjem šest dobrobiti ekspozicijskog propovijedanja: a) ukazivanje časti Bogu jer je Božja narav vezana uz njegovu Riječ; b) kada propovjednik govori Božju riječ, on jasno pokazuje slušateljima da vjeruje u njezinu silu te se ne oslanja na sebe; c) takvo propovijedanje ukorjenjuje propovjednika u biblijski tekst tako da tekst upravlja propovjednikom; d) propovjednik lakše stječe ugled kao čovjek koji govori s vlašću; e) pomaže nam izbjeći pogrešno tumačenje teksta u vidu nedovoljnog shvaćanja poruke, učitavanja u tekst nečega što ne postoji ili pak potpunog izvrtanja teksta; f) uči slušatelja slušati i oprema ga da lakše uoči pogrešku kada sluša drukčije vrste propovijedi.

U *Uvodu* autor započinje osvrtom na poznatog pastira i propovjednika Charlesa Simeona koji je kao svoju zadaću vidio sljedeće: „Moj zadatak je da u propovedi iznesem ono što se nalazi u Svetom pismu, a ne da u njega uguram nešto što mislim da je možda tamo. Revnosno se držim ove misli: da nikad ne kažem ni više ni manje od onoga što verujem da je Sveti Duh naumio da kaže u odlomku koji obrazlažem“ (str. 16). I ova misao zapravo prožima svrhu ove knjige i sve što se u njoj nalazi usmjereno je da čitatelj krene istim stopama. U *Uvodu* također dobivamo definiciju ekspozicijskog propovijedanja koja glasi: ekspozicijsko propovedanje je propovedanje u sili gde su oblik i naglasak propovedi podređeni obliku i naglasku biblijskog teksta“ (str. 17).

Prvo poglavlje *Kontekstualizacija* ukazuje nam da je kontekstualizacija ključna za dobru ekspozicijsku propovijed, ali se također ističe kako je jedan od čestih problema današnjeg propovijedanja pre naglašavanje kontekstualizacije, tj. krojenje propovijedi isključivo prema slušateljima. U želji da njegova poruka govori slušateljima „danas i ovdje“, propovjednik može upasti u zamku da plitko izloži biblijski tekst zaboravljajući da upravo biblijski tekst daje značaj propovijedi. U nastavku poglavlja autor izlaže tri opasnosti pre naglašene kontekstualizacije koje autor definira kao: a) impresionističko propovijedanje; b) pijano propovijedanje; c) bogonadahnuo propovijedanje.

Impresionističko propovijedanje pojašnjava se na primjeru slikarstva. I dok je u slikarstvu realizam pokret u kojem slikari na svojim slikama nastoje vjerno prikazati ono što slikaju, impresionizam čini suprotno. Slikari tog pravca nastoje promijeniti izgled onoga što slikaju. Oni „slobodnije slikaju“ ono što vide tako što pre naglašavaju ili zanemaruju nešto, a završni je proizvod slika koja preobličuje predmet koji prikazuje. Riječima autora: „Dok slikar realista možda deset puta pogleda na predmet koji slika pre nego što povuče jedan potez, impresionista jednom pročitava svoj tekst i povuče deset poteza po platnu ljudskog postojanja. Isto čini i impresionistički propovednik“ (str. 25). I dok je u slikarstvu to u redu,

u izlaganju Biblije to je neprihvatljivo. Jer umjesto da pomognemo ljudima vidjeti ono što uistinu piše u Pismu, mi nismo vjerni prenositelji poruke, već ju preobličavamo na onaj ili onaj način.

Pijano propovijedanje odnosi se na sljedeću izjavu: „Neki propovednici koriste Bibliju kao pijanac banderu – treba im njena potpora, a ne njena svetlost“ (str. 29). Naime, lako je biti kušan koristiti Bibliju i prisiliti neki tekst da kaže ono što *ja* želim da kaže, umjesto da pažljivim istraživanjem *iskopamo* poruku ili poruke koje je Bog stavio u neki biblijski tekst. Pijano propovijedanje prisutno je onda kada se iz Svetog pisma izvlače teološke, sociološke, političke ili psihološke tvrdnje „ne obazirući se na misao Duha koja se nalazi u tekstu“ (str. 30).

Bogonadahnto propovijedanje jest pojam koji označava pojavu kada se propovjednik poziva na svoje tumačenje teksta kao bogonadahnto. Kao jedan od primjera ovakve prakse autor ovdje progovara o praksi *Lectio Divina* u kojoj osoba meditativno promišlja o nekom biblijskom tekstu i čeka da joj Bog progovori, tj. da „čuje glas Duha“. Kada čuje glas Duha u vezi s nekim tekstom, osoba smatra da je to što je čula nadahnto i onda to propovijeda kao nešto što je nadahnto jednako kao i Riječ Božja. Drugim riječima, pristupanje biblijskom tekstu gdje se sustavno proučavanje Pisma zamjenjuje slutnjom i gdje su raspoloženje i osjećaji važniji od metodičnoga i logičkog istraživanja Pisma, vodi nas k subjektivnosti gdje se naš duh izjednačava sa Svetim Duhom. Poglavlje završava napomenom da svaki propovjednik ima pred sobom dvije zadaće: s jedne strane poruka propovjednika mora biti pristupačna današnjim slušateljima, a s druge strane propovjednik je dužan prije svega ispravno shvatiti biblijski tekst.

Drugo poglavlje *Egzegeza* posvećeno je zadaći kojom završava prvo poglavlje: kako ispravno shvatiti biblijski tekst, a da pri tome poruka bude plodonosna u današnje vrijeme. Autor zagovara da priprema svake propovijedi mora započeti egzegezom. Konkretnije, to znači: a) dozvoliti da biblijski kontekst kontrolira značenje teksta; b) uvidjeti kako se odlomak iz kojeg se propovijeda uklapa u sveukupnu poruku određene biblijske knjige; c) uočiti strukturu i naglasak teksta. U nastavku autor razlaže ova tri koraka egzegeze.

Što se tiče biblijskoga konteksta, autor razmatra važnost dviju vrsta konteksta: povijesnoga i književnog. Potom uklapanje odlomka u sveukupnu poruku određene biblijske knjige autor razmatra kroz prizmu slušanja melodije. Za otkrivanje poruke određene biblijske knjige autor predlaže sljedeće tehnike: čitanje knjige od korica do korica, višestruko čitanje početka i kraja knjige, traženje važnih riječi, pojmova i fraza koje se ponavljaju, i traganje za iskazima o svrsi knjige. Ove korake autor pokazuje na primjeru Judine poslanice. Govoreći o uočavanju strukture i naglasaka biblijskog teksta, autor ističe kako svaki tekst ima strukturu i naglasak i propovijed mora biti podčinjena obliku i naglasku biblijskog teksta. U tu svrhu autor predlaže korištenje tehnike čitanja koje nam pomažu

u tome (korištenje doslovnog prijevoda Biblije; prevođenje teksta s izvornog jezika; čitanje teksta nekoliko puta naglas; obraćanje pažnje na ponavljanje riječi, fraza i ideja). Nadalje, potrebno je raspoznati književnu vrstu unutar koje se nalazi tekst iz kojeg se propovijeda jer svaka književna vrsta ima svoje karakteristike koje trebamo poznavati ukoliko se želi kvalitetnije rastumačiti određeni tekst. Poglavlje završava napomenom da je egzegeza ključan dio pripreme propovijedi, ali nije jedini jer sama egzegeza može dovesti do propovijedanja koje je ili previše intelektualno (akademsko) ili zapovjedno (moralističko).

Treće poglavlje *Teološko razmišljanje* govori o sljedećoj fazi pripreme propovijedi koja dolazi nakon egzegeze, a prije kontekstualizacije jest „teološko razmišljanje“. Prema autoru, to je „rigorozna i molitvena navika da odvojimo vrijeme za razmišljanje o tekstu i o njegovom odnosu prema Božjem naumu o otkupljenju. To je vežba u kojoj se pitamo koji je odnos mog odlomka prema Bibliji kao celini, posebno prema Božijim spasonosnim delima kroz Isusa“ (str. 62). Nakon što nas autor potiče da čitamo Bibliju kao Isus, apostol Pavao i C. Spurgeon, autor nadalje razlaže važnost i ulogu, u ovom poglavlju autor se dotiče izazova povijesno-kritičke metode, korisnosti biblijske teologije te ulozi sistematske teologije kao tri područja koja svaki ekspozitorni propovjednik mora poznavati i savladati.

Govoreći o povijesno-kritičkoj metodi, autor se pretežno bavi problematikom povijesti. Naime, ukoliko ozbiljno ne uzmemo u obzir povijesni aspekt biblijskog teksta, vrlo lako možemo se prepustiti pojednostavljenom teološkom razmišljanju, propovijedati plitko evanđelje ili pak propovjediti doktrinu umjesto biblijski tekst. Na taj način kršćanstvo odvajamo od povijesti i pogubno djelujemo na svoje slušatelje koje na taj način učimo da povijest nije bitna jer nam povijest postaje samo omotač za teološku dogmu što nas pak može dovesti do apstraktnog i produhovljenog pogleda na Pismo gdje Bibliju počinjemo gledati kao na moralnu mitologiju, a ne Istinu. Također, autor se dotiče i problema slijepe privrženosti kristocentričnog propovijedanja gdje se Starom zavjetu ne dopušta da progovara svojim glasom, već ga se na silu „kristijanizira“ i time ga se zapravo produhovljava i lišava povijesnosti budući da se na taj način podriva poruka teksta za njegove izvorne primatelje.

Što se tiče korisnosti biblijske teologije, autor definira biblijsku teologiju kao pristup čitanju Biblije koji slijedi razvoj Božjeg nauma o otkupljenju u Kristu. Biblijska teologija vodi nas iz određenih biblijskih tekstova do srži kršćanskog evanđelja, i na tome tragu autor predlaže sljedeće korake: a) da razvijemo svoju biblijsku teologiju; b) da slijedimo Novi zavjet u smislu da je Novi zavjet pravi rudnik biblijske teologije i pokazuje nam kako su novozavjetni autori koristili Stari zavjet; c) da povežemo tekst iz kojeg propovijedamo s evanđeljem na način da: ustanovimo ispunjenje starozavjetnih tekstova u Novom zavjetu; ustanovimo gdje se naš tekst nalazi na crti povijesti spasenja (stvaranje, pad, otkupljenje, novo

stvaranje); razmotrimo o kojoj ključnoj biblijskoj temi ili temama naš tekst govori; tražimo analogije.

Ako nam biblijska teologija pomaže da uočimo progresivni razvoj Božjega spasonosnog nauma u Kristu, sistematska teologija pomaže nam da sintetiziramo sve što Biblija naučava u obliku doktrina na logički i hijerarhijski način. Iako nas autor upozorava da ne smijemo propovijedati sistem ili sustav već Bibliju, sistematska teologija ima nekoliko koristi: a) čuva nas u pravovjerju, b) pomaže nam da različite književne vrste u Bibliji povežemo s evanđeljem; c) osposobljava nas da još bolje komuniciramo s nekršćanima. U ostatku poglavlja autor razlaže svaku od ovih ideja.

Četvrto poglavlje *Današnjica* govori o posljednjoj fazi pripreme propovijedi kada bismo se trebali baviti kontekstualizacijom. Tu nas autor podsjeća da trebamo voditi računa o tri konteksta: sastavu slušateljstva, rasporedu materijala te primjeni poruke. Govoreći o sastavu slušateljstva, autor nas upozorava da se klonimo dvije pogreške: propovijedanja koje se neprestano suprotstavlja kulturi i prilagođavanja naše poruke (ili načina života) svijetu. Potrebna nam je ljubav prema ljudima kojima propovijedamo. U prvome redu naši su slušatelji ljudi u crkvama, no s druge strane budući da sve više ljudske populacije živi u gradovima, moramo biti spremni na to da naše slušateljstvo u crkvama dolazi iz različitih pozadina i svjetonazora te stoga moramo biti spremni odreći se načina izražavanja koji je razumljiv našoj maloj kršćanskoj supkulturi. Na tom tragu autor potiče na korištenje dvaju pristupa u propovijedanju: međuljudski pristup i pristup povezivanja, koje onda pobliže pojašnjava na biblijskim primjerima. Govoreći o rasporedu materijala, autor napominje da bi po završetku egzegeze i teološkog promišljanja propovjednik trebao imati čitavo skladište podataka. No cilj nije pred crkvenu zajednicu istresti sve te podatke, već vodeći računa o kontekstualizaciji, biti selektivan. I tu autor navodi dva načela koja propovjednicima pomažu u odabiru materijala: neophodnost jasnoće te prednost podređivanja tekstu. Dakle, od propovjednika se traži da jasno i sažeto rasporedi materijal te da pri tome ostane podređen strukturi teksta. Govoreći o primjeni poruke, autor ističe kako je cilj ekspozitorne poruke promjena srca. Pojam „srce“ ključan je za ovaj dio poglavlja jer autor nadalje progovara o nužnosti da poruka zadobije srca ljudi, o potrebi da prije toga poruka bude rođena u srcu propovjednika koje moli, o tome da propovjednik treba poznavati srca ljudi kojima govori te napominje da je dužnost propovjednika ljudima donijeti *srce* nekog biblijskog teksta - kontekstualizacija mora proizaći odatle.

Ne treba trošiti riječi o tome koliko je propovijed važan element bogoslužja evanđeoskih crkava. U pravilu, propovijedanje zauzima polovicu bogoslužja. Budući da je to tako i da se naše crkvene tradicije vole pozivati na autoritet Biblije kao Božje riječi, postavlja se pitanje prati li takav deklarativni naglasak i iskazivanje časti Bibliji kvaliteta propovijedanja. A kada govorimo o kvaliteti, to onda

podrazumijeva sljedeće: propovijed treba hraniti ljude Božjom riječju, a ne ljudskim idejama i razmišljanjem umotanim u Božju riječ i treba vjernicima pokazati i podučiti ih kako se Pismo tumači. Ekspozitorno propovijedanje čini upravo to i stoga je ova knjiga usmjerena na to da pomogne propovjedniku kako da iskopa iz Biblije sve ono što je Bog stavio u svoju Riječ bez da se od toga oduzima ili dodaje te da se Bogu „ne upada u riječ“ ili mu se „stavljaju riječi u usta“.

Knjiga *Ekspozicijsko propovedanje* napisana je smisleno i jednostavno te obiluje praktičnim primjerima kojima autor pojašnjava teoriju koju iznosi u knjizi. Ova knjiga idealna je za obučavanje propovjednika u malim grupama po lokalnim crkvama jer nudi korisne smjernice i savjete za pripremu propovijedi. Dakle, za sve pastire koji žele svojim ljudima dati *crash course* iz homiletike, ovo je knjiga za to. Jednako tako knjiga je prikladna za teološki studij u sklopu kolegija homiletike budući da studentima nudi osnovne korake u izradi i pripremi propovijedi. Knjiga dublje ne pojašnjava pojmove kao što su „egzegeza“ ili „kontekstualizacija“, što znači da je preduvjet za kvalitetno korištenje knjige poznavanje hermeneutike. No čak i da čitatelj nije upoznat s područjem hermeneutike, knjiga može biti korisna čitatelju. Knjiga *Ekspozicijsko propovedanje* jedna je od prevedenih knjiga u nizu iz serije *9Marks* na temu *Building Healthy Churches*, tj. *Izgradnja zdravih crkava*. *Projekat Timotej* preveo je i objavio već nekoliko knjiga iz te serije na srpskom jeziku što je hvalevrijedno nastojanje budući da te knjige svojim sadržajem i kvalitetom, uz teološke studije, zaslužuju naći svoje mjesto u privatnim knjižnicama vjernika, pastira te lokalnih crkava.

Ervin Budiselić

John Wesley

Jednostavan prikaz usavršavanja kršćanina

Zagreb: Biblijski institut i Crkva Nazarena, 2021., str. 164.

Postreformacijske protestantske crkve suočavale su se na prijelazu sedamnaestoga na osamnaesto stoljeće s raznim teološkim i društvenim izazovima. Na europskom kontinentu, prvenstveno u Njemačkoj, radilo se o unutarcrkvenim prijemorima između predstavnika tzv. „protestantske ortodoksije“, svojevrsne luteranske skolastike toga doba, s predstavnicima pijetizma, pokreta koji je zahtijevao nastavak reformacije koja se trebala razvijati kroz osobnu i mističnu pobožnost očitovanu kroz djela ljubavi i milosrđa prema bližnjima te s izrazitim misijskim žarom.

Engleska je crkva u to vrijeme imala utvrđena vjerovanja i doktrinu, eklezijski ustroj i organizaciju. Međutim, i u njezinom je kleru postojao pokret za